

דפים לא – לב

נא. א. שלשה אחים שמת אחד מהם ועשה השני מאמר ביבמתו, ומת – מה דינה של בעלת המאמר ושל אשת השני שנפלו עתה לפני השלישי?

ב. מה הדין במקרה הנ"ל כאשר בעל המאמר נתן גט למאמרו?

א. שלשה אחים שמת אחד מהם ועשה השני מאמר באשתו, ומת; לדברי תנא קמא, בעל המאמר ואשת השני חולצות לא מתיבמות שנאמר ומת אחד מהם. יבמה יבא עליה – מי שעליה זיקת יבם אחד ולא שעליה זיקת שני יבמין. וביארו בגמרא שמדין תורה מאמר אינו קונה ומותרת להתיבם אבל גזרו חכמים שמא יאמרו שתי יבמות הבאות מבית אחד מתיבמות, ואם תצריך חליצה באחת עדיין יש לחוש שמא בשתי יבמות הבאות מבית אחד יחלצו לאחת ויבמו האחרת ונמצאו עוברים משום 'לא יבנה' – הלכך שתיהן חולצות.

א. הוא הדין כשאין עמה צרה – חולצת ואינה מתיבמת (רי"ף ו"ש"ר ע"י להלן צו).

ב. יש צד לומר שלבית שמאי מאמר קונה מדאורייתא אבל לא פרהה ממנה זיקת יבמין בכך (ע' לעיל כט), ולפי דעה

זו נראה לכאורה שיש עליה זיקת שני יבמין מדין תורה ופטורה מן היבום ומן החליצה.

רבי שמעון אומר: מייבם לאיוו שירצה וחולץ לשניה (שסובר מאמר קונה מספק, ומה נפשך; אם הוא קנין – יש כאן שתי יבמות מבית אחד ומייבם אחת מהן, ואם אינו קנין – הלא שתיהן מותרות לו. גמרא י"ט). מהסוגיא להלן (צו) מבואר שלדעת תנא אחד, בעלת המאמר חולצת וצרתה חולצת או מתיבמת, שלא גזרו אלא משום אשת שני מתים דעלמא, ודוקא בה גזרו אך לא בצרתה (ע"י תוס').

ב. אמר רבא: נתן גט למאמרו – הותרה הצרה, אבל היא אסורה משום שמתחלפת ביבם שנתן גט ליבמתו (ולאחר שנתן גט לזיקתו אסור לו ליבם, כיון שלא בנה שוב לא יבנה). איכא דאמרי אמר רבא: אפילו היא הותרה – שאינו אלא כנוטל את מה שעשה, המאמר, אבל הזיקה עומדת בעינה ולא נפגמה כלום.

א. מדובר שפירש שנותן הגט למאמרו ולא לזיקתו, אבל בסתם – הכל מודים שנאסרו כל האחים ליבם (רש"י ע"י לקמן נב:). ויש אומרים שצרתה מותרת להתיבם כשנתן גט לזיקתו (ע"י תוס' להלן נב ורא"ש).

ב. לדברי התוס' (נב:), 'צרה' שאמרו כאן היינו צרה דמתניתין כלומר אשת זה שנתן הגט (וכ"פ רש"י ורי"ד), אבל צרתה שנפלה עמה מהבית הראשון – דינה כמותה ואסורה (ללשון ראשונה) בין לו בין לאחים.

והרמב"ן והרשב"א והריטב"א והמאירי חולקים וסוברים דוקא בצרתה שמביתה אמרו, אבל אשת השני מותרת אפילו נתן גט למאמרו ולזיקתו.

ג. כתבו התוס' (ע"י סוגיא דלקמן) שלכתחילה אין ליתן גט למאמרו שמא יתן גט לזיקתו, ורק בדיעבד כשכבר נתן הגט מותרת. ויש חולקים (ע' ברמב"ן רשב"א ומאירי להלן נ:).

ד. לפי הלשון האחרונה שאפילו היא הותרה, כתבו ראשונים: דוקא לאחים הותרה אבל הוא עצמו אסור מגזרת חכמים (ע"י רש"י להלן נב: רמב"ם רמב"ן ריטב"א ומאירי). ואף לדעה זו צדד הרשב"א (נ:): שצרתה מותרת אפילו לעצמו. ויש סוברים שאסורה (ערשב"א שם שלא החליט, ובמאירי הובאו שתי דעות).

ויש אומרים שאפילו היא מותרת לו עצמו שהרי מה שעשה ביטל ונשאת הזיקה כמקודם (ע"י תוס' נב: ד"ה או דילמא; רב"ד בהשגות; אה"ע קע, טו בשם 'יש אומרים').

ה. רבנו אפרים פסק (עפ"י הסוגיא להלן) כלשון ראשונה (וכן פסק ר"ח וכן הביא הרשב"א בתשובה ח"ד שג. וכ"כ בעל המאור בשם הר"ף. והוא אחד משלשה מקומות שנקטו ראשונים הלכה כלשון ראשונה שלא כפי הכלל הרגיל – ע' במאירי גטין ל.). ואולם הרמב"ם הרמב"ן (בדעת הר"ף. וכן נקט להלן נ:) ובעל המאור והמאירי והרא"ש (וכ"מ בתוס' נ. ד"ה עשה) והטור ורש"ל נקטו כלשון אחרונה, כשאר מקומות שהלכה כ'איכא דאמרי'.
עשה מאמר בשתייהן ונתן גט לאחת מהן – ע' להלן נ-נג.

דף לב

נב. א. שני אחים נשואים שתי אחיות, ומת אחד מהם ואחר כך מתה אשתו של שניה – מה הדין?
ב. הבא על אשת אחיו שהיא גם אחות אשתו – על מה הוא חייב וכמה?

א. שני אחים נשואים שתי אחיות ומת אחד מהם ואחר כך מתה אשתו של שניה – הואיל ובשעת נפילה ליבום היתה האשה אסורה איסור ערוה ליבום משום אחות אשתו, נאסרה עליו עולמית. [והוא הדין באופן שלא נדחתה מהבית לגמרי, כגון שיש אחים נוספים שהיא מותרת להם, נאסרה על יבם זה לעולם, אף בנפילה אחרת כדלעיל ל].

ב. בא על אשת אחיו (שמת או גירשה) והיא אחות אשתו (בחייה. רש"י); רבי חייב עליה משום אשת אה ומשום אחות אשה. דברי רבי יוסי. רבי שמעון מחייב אחת, משום האיסור הראשון שחל עליו; אם האה נשא תחילה – חייב משום אשת-אה, ואם הוא נשא תחילה – חייב משום אחות-אשה, שאין איסור חל על איסור.

מפירוש רבנו חננאל נראה שאפילו אם מתה אשתו חייב על אחותה שנאסרה עליו בשעת מות בעלה. והרשב"א כתב שלא ידע לפרש הדבר. והריטב"א דחה דברי ר"ח ז"ל. וכן הסיק המאירי.

לדברי רבי אבהו ורבי יוחנן, לא חייב רבי יוסי שנים אלא כשנשא חי ואח"כ נשא מת, מפני שאיסור אשת-אח מוסיף על אחות-אשה שהרי נאסרו בעטיו שאר האחים ולכך הוא חל גם כלפיו לחייבו שנים, אבל נשא מת ואח"כ נשא חי, הואיל ואיסור אחות-אשה אינו מוסיף אנשים שלא נאסרו מקודם, אין חייבים עליו [אעפ"י שהוא 'איסור כולל' – שכולל גם את שאר אחיותיה באיסורו]. ומכל מקום אומר רבי יוסי: מעלה אני עליו כאילו עשה שתיים. ונפקא מינה לקברו בין רשעים גמורים (ורבי שמעון סובר, הואיל ולמעשה אינו חייב אלא אחת, אין קוברים אותו אצל רשעים חמורים. תוס' ועוד).

בהמשך הסוגיא אמרו בדעת בר קפרא ורבי חייא שרבי יוסי מחייב שנים בכל אופן, גם באיסור-כולל (עפ"י גמרא להלן לג: ובתוס'). ואולם רב אשי הסיק שלא נחלקו לענין עונשין בידי אדם אלא לענין לקבורו עם רשעים גמורים (ומשמע ברשב"א ובמאירי שכן מסקנת הסוגיא).

חלו שני האיסורים הללו בבת אחת, כגון ששני האחים שלחו שליח לקדש שתי אחיות, והאחיות שלחו שליח לקבלת הקדושין והרי באותה שעה חלו קידושי שניהם; לרבי יוסי – חייב שתיים (ובשו"ג מביא שתי חטאות), ולרבי שמעון – לרבי חייא חייב שתיים ולבר קפרא אינו חייב אלא אחת, משום אשת-אח שהוא איסור חמור יותר שחייב עליו גם לאחר מיתה, שלא כאחות-אשה (עפ"י תד"ה באיסור. ונפ"מ למלקות בהתראה). ולמסקנת רב אשי שמא לא דיברו אלא לענין לקבורו בין רשעים גמורים אבל לא לחיוב בידי אדם.

להלכה בכל אופן חל איסור אחד על חברו, שאיסור אשת אח חל על איסור אחות אשה משום 'איסור מוסיף', ואיסור אחות אשה חל על אשת אח משום 'איסור כולל' (מאירי; מהרש"ל. וכן נראית דעת הרמב"ם).

דפים לב – לג

נג. האם איסור חל על איסור באופנים דלהלן?

- א. באיסור כולל.
- ב. באיסור מוסיף.
- ג. בבת אחת.
- ד. הבא על חמותו שהיא אשת איש.
- ה. זר ששימש במקדש בשבת.
- ו. בעל מום ששימש בטומאה.
- ז. זר שאכל מליקה.

א. איסור כולל (= איסור מורחב, שכולל מושאים נוספים באיסורו) – לרבי שמעון אינו חל על איסור, ולרבי יוסי – אין הדבר מוסכם; לרבי יוחנן ולרבי אבהו לא חל אלא לקוברו בין רשעים גמורים כנ"ל], ולבר קפרא ורבי חייא – חל. ורב אשי הסיק (ערשב"א) שלא נחלקו לענין חיוב אלא לענין לקוברו בין רשעים גמורים (ערמב"ן).

לרבי מאיר איסור חל על איסור בכולל (כדלהלן לד. וכן דעת חכמים בברייתא ד'יש אוכל אכילה אחת'. וכן פרש רב לסתם מתניתין להלן. וע' חולין קא).

א. כתבו התוס' שאיסור קל אינו חל על איסור חמור לרבי יוסי אפילו בכולל (ע"ע בשער המלך הל' איסורי ביאה דף סד ע"א).

ב. עוד מבואר בתוס' שאיסור הכולל בשם אחר [כגון אשת איש ונעשית חמותו, שנאסר בשאר קרובותיה בשם אחר], דינו שנוי במחלוקת האמוראים האם נחשב איסור כולל אם לאו [ואולם איסור אכילת קדשים ואיסור עבודה נחשבים כשם אחד לענין זה, ששניהם נאסרו בלשון קריבה]. והרמב"ן בשם הראב"ד חולק וסובר שנחשב ל'איסור כולל' גם בשני שמות (ובמרכבת המשנה כתב בבאור דברי הראב"ד בהשגות (ביא"מ ט, יב) שאין זה 'כולל', ואפילו באיסור טומאה בקדשים באכילה ובעבודה). וכן משמע בריטב"א.

ואף להתוס', יש מי שכתב שלחכמים החולקים על רבי יוסי באשת איש ונעשית חמותו, נחשב זה לאיסור כולל, וכן הלכה (עפ"י שער המלך – איסורי ביאה דף סג ע"ד).

ג. להלכה, איסור כולל חל אפילו אינו חמור מהראשון (ערמב"ם שגגות ד, א; מאכ"א ה, ו; איס"ב יז, ח; ביא"מ ט, יב וכס"מ [ועראב"ד שם]; מאירי; רש"ל).

בכל מקום שאין איסור חל על איסור, לדעת רבי יוסי חל לענין קבורה בין רשעים גמורים בעובר במזיד, ואין חילוק בין איסור כולל ומוסיף או אופן אחר (רמב"ן). ולדברי רבי שמעון כשם שאין מועיל לחיוב חטאת ומלקות, כך לא לענין קבורה בין רשעים גמורים, (עפ"י תוס' ורמב"ן). ויש מי שפירש שרבי שמעון לא חלק אלא לענין חטאת אבל מודה לענין קבורה בין רשעים גמורים (עריטב"א בשם מורו הר"ם). וע"ע בית הלוי ח"א מד.